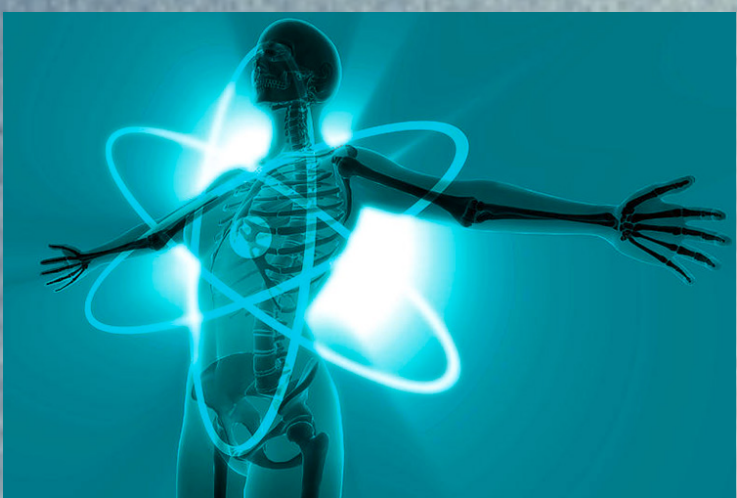

Mierové využitie ionizujúceho žiarenia

Nukleárna medicína

Nukleárna medicína predstavuje samostatný lekárske odbor, ktorý sa zaoberá terapiou a diagnostikou pomocou rádiofarmák, ktoré sú aplikované vo vhodnej látkovej forme do tela pacienta (vo väčšine ako injekčný roztok).

Rádiofarmakum je liečivo, obsahujúce rádionuklid. Rádionuklid (^{18}F , ^{11}C , $^{99\text{m}}\text{Tc}$), je vyrábaný umelo na cyklotróne a následne naviazaný na biologicky aktívnu látku (deoxyglukóza, metionín, cholín, tyrozín). Rádiofarmaká sa využívajú na vyšetrenie pacientov pomocou PET/CT a SPECT/CT tomografov (BIONT, a.s. – Bratislava).

Spoločnosť BIONT, a.s. poskytuje PET/CT vyšetrenie trupu s ^{18}F -FDG v diagnostike onkologických a neoplasmií, PET vyšetrenie mozgu s ^{18}F -FDG tiež ^{11}C -metionínom v neurologickej diagnostike, PET/CT vyšetrenie s $^{18}\text{F}/^{11}\text{C}$ -cholínom v diagnostike karcinómu prostaty, celotelovú trojfázovú scintigrafiu skeletu a mnohé iné.

Rádiochemická časť určená na produkciu rádiofarmák je situovaná v čistých priestoroch čistoty triedy C a A, vybavených tienenými komorami pre plnoautomatické syntetizačné moduly a automatické plničky. Limity pre pracovníkov s ionizujúcim žiarením sú stanovené nariadením vlády č.345/2006 Z.z. a sú nasledovné:

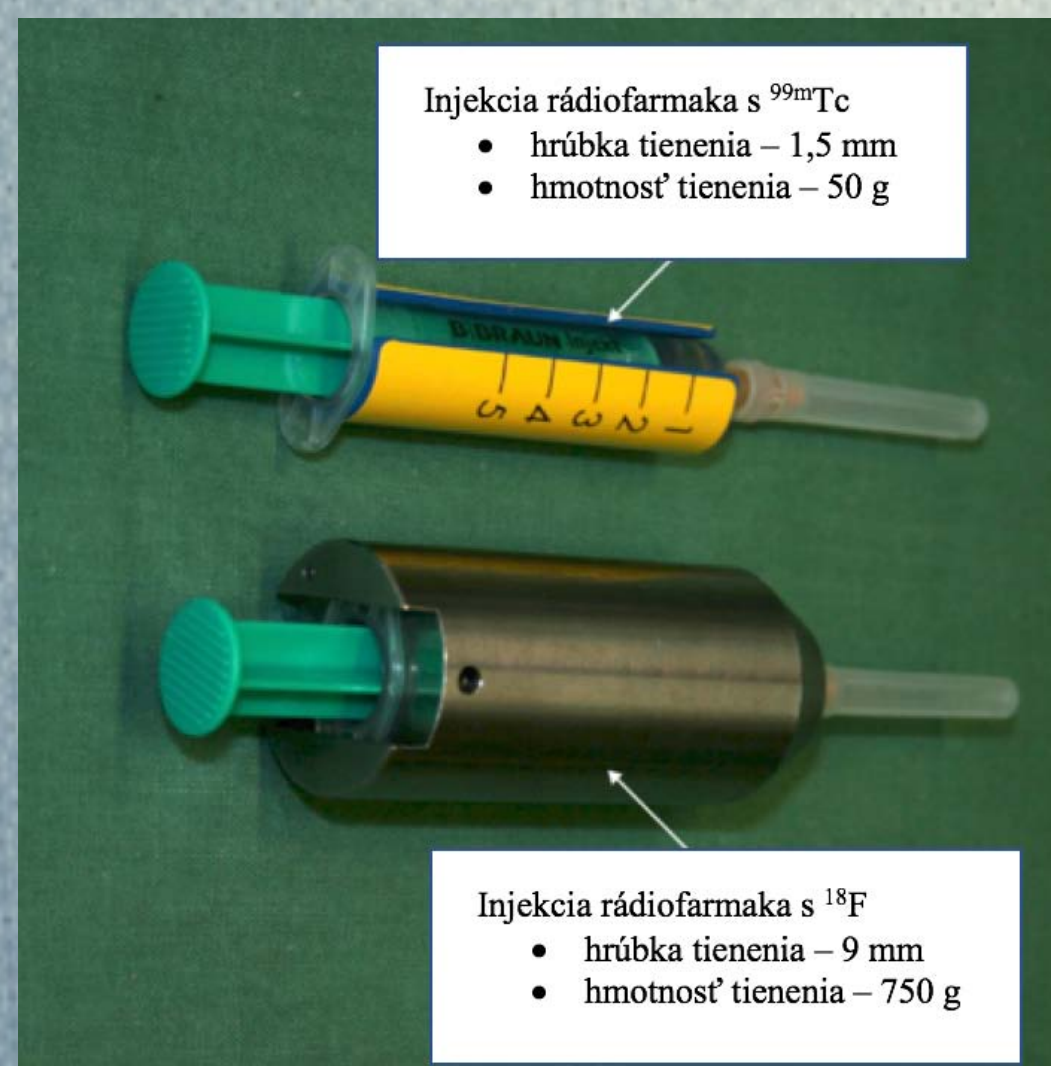
- ❖ Efektívna dávka 50 mSv v kalendárnom roku.
- ❖ Efektívna dávka 100 mSv počas 5 za sebou nasledujúcich kalendárnych rokov.
- ❖ Ekvivalentná dávka v očnej šošovke 150 mSv v kalendárnom roku.
- ❖ Ekvivalentná dávka v koži 500 mSv v kalendárnom roku.
- ❖ Ekvivalentná dávka v končatinách 500 mSv v kalendárnom roku.

Obrázok 1 a 2 Cyklotrón vyrobený firmou IBA s urýchľovaním negatívnych iónov H^- s energiou urýchlených iónov 18 MeV

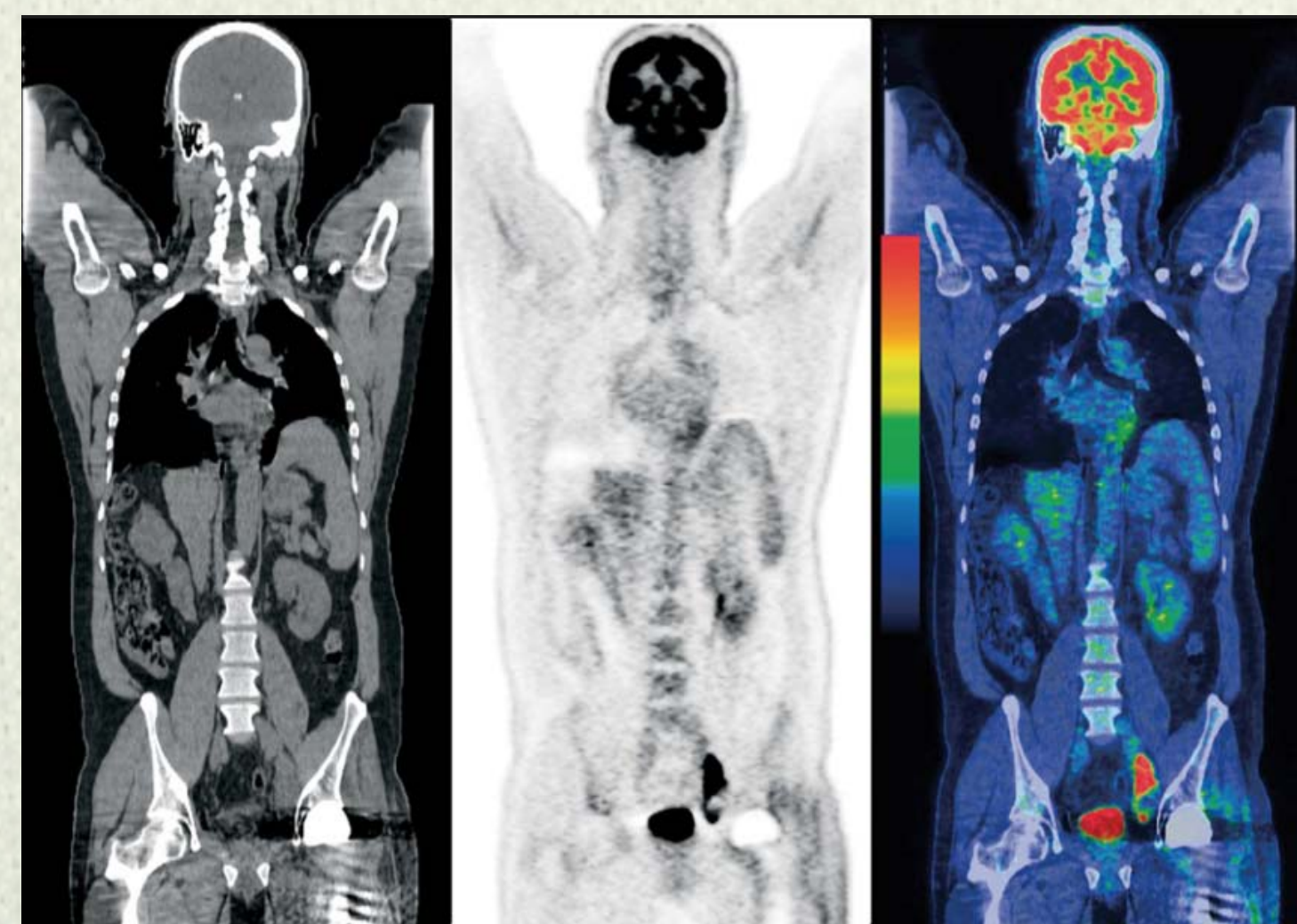
Obrázok 3 TRACERLab Mx, určený na naviazanie rádionuklidu na biologicky aktívnu látku

Obrázok 4 Injekcie s rádiofarmakami

Obrázok 5 PET/CT tomograf

Obrázok 6 CT sken (zľava), PET sken (v strede) a PET/CT sken (sprava)

Chronológia

Obrázok 7 Svalbardská fosília, Nórsko (odhadovaný vek fosílie je 40 – 60 mil. rokov)

Rádioaktívna premena nuklidov s veľmi dlhou dobou premeny sa využíva pri určovaní veku hornín, geologických útvarov a meteoritov.

Rádionuklid ^{40}K sa premieňa na stabilný izotop ^{40}Ar s dobou polpremeny $1,25 \cdot 10^9$ rokov. Meraním pomeru ^{40}K a ^{40}Ar sa vypočíta vek horniny.

Rádioaktívna premena ^{87}Rb na ^{87}Sr s dobou polpremeny $50 \cdot 10^9$ rokov sa používa na stanovenie veku starých magmatických a metamorfných hornín či vzoriek z Mesiaca.

Na určovanie veku látok organického pôvodu sa používa rádiouhlíková metóda. Základom tejto metódy je pomer medzi rádioaktívnym izotopom ^{14}C a stabilným izotopom ^{12}C v skúmanom predmete biologického pôvodu. Rádionuklid ^{14}C vzniká nepretržite v ovzduší z atmosférického dusíka pôsobením neutrónov kozmického žiarenia, a teda vo forme $^{14}\text{CO}_2$ je stálou zložkou ovzdušia. Pri dýchaní a ďalších biologických procesoch dochádza k náhodnej výmene atómov atmosférického uhlíka a uhlíka prítomného v živom organizme, pričom za istý čas dosiahnu rovnováhu. Po smrti organizmu sa výmena zastaví a rádioaktívny ^{14}C ($T_{1/2} = 5730$ r) sa vytráca z organizmu. Rádiouhlíková metóda sa použila pri určení veku podzemných vôd, organizmov, Turínskeho plátna, zvitkov od Mŕtveho mora, obrazov a mnohých ďalších.

Pol'nohospodárstvo

Účinky ionizujúceho žiarenia sa vo veľkej miere využívajú v potravinárskom priemysle. Ožarovaním potravín sa likvidujú bakteriálne patogény vrátane Escherichia coli, salmonely, kampylobaktérie, listerie, parazity ako toxoplasmy a trichinely. Štandardná dávka žiarenia však nelikviduje toxíny a priony.

Dávky žiarenia sa podľa veľkosti delia do troch tried:

- ❖ malá dávka ($D < 1$ kGy), používaná na dezinfekciu a predĺženie trvanlivosti potravín,
- ❖ pasterizačná dávka ($1 < D < 10$ kGy), používa sa na pasterizáciu masných produktov, hydinných produktov a iných potravín,
- ❖ vysoká dávka ($D > 10$ kGy) používajú sa pri sterilizácii alebo pri redukcii počtu organizmov v koreniaciach zmesiach.

Na ožarovanie potravín sú podľa kódexovej normy odporúčané:

- ❖ gama lúče produkované izotopmi ^{60}Co a ^{137}Cs ,
- ❖ röntgenové žiarenie generované prístrojmi ($E < 5$ MeV),
- ❖ elektrónové lúče generované prístrojmi ($E < 10$ MeV).

Výhody sterilizácie žiarením v porovnaní s inými typmi sterilizácie:

- ❖ je možné sterilizovať materiály s nestabilnou teplotou,
- ❖ výrobky je možné sterilizovať v konečnom balení (sterilizácia celých palet),
- ❖ možnosť okamžitého použitia sterilizovaných produktov.

Obrázok 8 Sterilizátory potravín